

Atik Durak oğlu SAHİL

KÜRSÜBAŞI GECESİNDE MÜZİK

Geleneksel olarak eski Elazığ-Harpur evlerinde, kış mevsiminde bir soba olarak kullanılmak üzere özel bir şekilde düzenlenen kürsü etrafında ısınmak, aynı zamanda da sohbet etmek ve eğlenmek amacıyla geceleri bir araya gelinmesine "kürsübaşı" denilmektedir. (Taşbilek, 2012: 46)

Elazığ-Harpur yöresinde mevsime göre yapılan sohbet ve eğlence geleneklerinin yöre halkının yaşama biçiminde önemli etkisi olmuştur. Aynı mahallede, aynı sokakta, aynı yörede oturan insanların bir araya gelerek yaşadıkları günün muhakeme ve muhasebesini yaptıkları kürsübaşı geceleri, müzik icrası yanında uzun kış gecelerinde, sohbetiyle, öğretici vasfıyla, halk oyunları, yüzük oyunları, seyirlik oyunları, masalları, hikâyeleri, efsaneleri, bilmeceleri, taklitleri, şakaları, muziplikleri ve yiyecekleriyle Elazığ-Harpur folklorunda önemli bir yer tutmaktadır (Sivrikaya, 2002: 20).

Harpur'ta kürsübaşı gecelerinde müzik meşkları genellikle bir fasıl anlayışı içerisinde icra edilir. Fasıl esnasında, varsa makama ait peşrev ile yoksa makama ait ağır türkü ile başlanmaktadır. Peşrevi, makamın gazeli, tatyana ya da ağır şarkı ve türküler izlemekte, ardından yüksek hava ayağı oluşturan türküler geçilip sazların ayak tutmasıyla o makamın yüksek havası (kayabaşı) okunmaktadır. Yüksek havaları da daha hareketli türküler izlemektedir. Ardından "şikiltim" adı verilen metronomu hızlı, tempolu, neşeli türküler söylenmekte, en sonunda da makamın oyun havaları çalınır, söylenir ve oynanmaktadır (Memişoğlu, 1992: 9) Çoğu kez hüseyini, muhayyer, uşşak, bayati gibi birbirine yakın makamlara ait eserler iç içe icra edilmektedir (Kazazoğlu, 2009: 9-10).

Harpur'ta gerek gazeller, gerekse "kayabaşı" adı da verilen hoyratlar ile mayalar, dört perde üzerinden okunmaktadır. Bu perdeler pes, üst, tiz ve düz perdelerdir. Halk arasında birinci perde "başlaması", ikinci perde "aşması", üçüncü perde "çıkması", dördüncü perde ise "yıkması"

veya “bağlaması” adları ile anılmaktadır. Bu nedenle yörede “uzun hava” yerine “yüksek hava” tanımı kullanılır (Kazazoğlu, 2009:10).

Eskiden fasıllarda her makamda eserler gazel ağır türkü, hoyrat ve hareketli (şıkıltım) türkü ve şarkılar sırasıyla icra edilmesine rağmen, günümüzde insanların müziği daha çok eğlence aracı olarak görmesi nedeniyle son yıllarda eser sıralamalarının değiştiği ve çoğunlukla geleneksel icra düzeninin dışına çıkılarak sergilendiği, geleneksel icranın ise ancak kültürel etkinlikler çerçevesinde düzenlenen organizasyonlarda sınırlı şekilde yaşatılmaya çalışıldığı görülmektedir. (Ekici, 2009: 44, Koçer, 2014: 25, Taşbilek, 2012: 26, C.1)

Elazığ-Harput Müziği’nde icra edilen eserlerde, Türk Müziği’nde bilinen bazı makamların yanı sıra yöresel isimlerle ifade edilen makamlar da kullanılmaktadır (Koçer, 2014: 15).

Bu makamları Savaş Ekici şu şekilde sınıflandırmıştır (Ekici, 2009: 34-43).

Harput’a özgü makamlar:

- 1 – Divan Makamı
- 2 – Elezber Makamı
- 3 – İbrahimiye Makamı
- 4 – Tecnis Makamı
- 5 – Tatvan Makamı
- 6 – Varsak Makamı
- 7 – Muhalif Makamı
- 8 – Müstezat Makamı
- 9 – Kürdi Makamı
- 10 – Nevruz Makamı

Harput’ta ve Türk Sanat Müziğinde de bilinen makamlar şunlardır:

- 1 – Rast Makamı
- 2 – Nihavent Makamı
- 3 – Mahur Makamı
- 4 – Hicaz Makamı
- 5 – Saba Makamı
- 6 – Uşşak Makamı
- 7 – Bayati Makamı
- 8 – Hüseyini Makamı
- 9 – Karcıgar Makamı
- 10 – Hüzam Makamı
- 11 – Acem Aşiran Makamı

12 – Muhayyer Makamı.

Harput'ta davul, gırnata(Klarnet), zurna, çığirtma, kaval, kemane (keman), kanun, saz (bağlama), tef gibi çalgılar kullanılmıştır. Bu sazlardan gırnata (klarnet) sonradan çığirtma ve zurnanın yerini almıştır. Kaval ve saz (bağlama) geleneksel müzik icralarında pek kullanılmamıştır. Bunların yanı sıra cümbüş de son dönemlerde kullanılmaya başlanmıştır (Koçer, 2014: 22).

Harput ezgilerinde çoğunlukla 10/8'lik aksak semai, 4/4, 2/4, 6/8, 9/8, 5/8, 3/4, 6/4, 12/8, 12/4, 7/4 gibi usuller kullanılmıştır (Turhan, 1990: 3).

Kürsübaşı gecelerinde yörede en çok bilinen ve yaygın olarak okunan, yöresel olarak Muhalif ve Kürdi adlarıyla anılan makamlardaki eserlerden oluşan fasıllarda icra edilen eserlere şunlar örnek verilebilir.

Muhalif Faslı

Çayda Çıra Yanıyor

Göremedim Alemde Bir Benzerin Ey Güzel

İsfahan'da Han İşlerim

Yanı Pembe

Muhalif Hoyrat (Sürme Beni)

Çayın Öte Yüzünde

Kerem Eder Aslıhan'ım (Kerem Aslı Türküsü)

Muhalif Gazel (Neydi Bu Vücutun Zat-ı Binası Temeli)

Muhalif Tatyân (Her Kitabe Kim Leb-i Lâ'lin Hadisin Yazarlar)

Gelin Ağlar Yaşın Yaşın

Kürdi Faslı

Harput Peşrevi (Paşa Göçtü)

Kar mı Yağmış Şu Haput'un Başına

Mezire'den Çıktım Ağrıyor Başım

Kürdi Hoyrat (Karşıya Kar Taneler)

Mendilim İşle Yolla

Dersim Döret Dağ İçinde

Bu Dere Baştan Başa Ayvalı Bağ

Eminem Oturmuş Taşın Üstüne

Bülbülüm Bağ Gezerim

Saray Yolu Düz Gider

KAYNAKÇA

1. EKİCİ, Savaş, “Elazığ-Harput Müziği”, Akçağ Yayınları, Ankara, 2009.
2. KAZAZOĞLU, İrşat; “Harput Yöresine Ait Eserlerin Müzikal Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Müzik Anasanat Dalı, Kayseri, 2009.
3. KOÇER, Burak; “ “Kürsübaşı” Uygulamalarında Yer Alan Müziklerin Tür Ve Biçim Yönünden İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Anabilim Dalı, Elazığ, 2014.
4. MEMİŞOĞLU, Fikret; “Harput Ahengi” Elazığ Kültür Tanıtma Vakfı yayınları 1, Ankara, 1992.
5. TAŞBİLEK, Şemsettin, “Bize Harputlu Derler Elazığ Müzik Kültürü C.I-II”, Başarı Dergisi Yayınları, Bursa, 2012.
6. TURHAN, Salih; “Harput-Elazığ Musiki Folkloru”, Ankara, 1990.